

Alemko Gluhak

Zavod za lingvistička istraživanja
Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
Ulica književnika Ante Kovačića 5, HR-10000 Zagreb
gluhak@hazu.hr

O RIJEČI ZAVOD

U članku se, uz osnovni opis pojma etimologije i toga čemu ona može služiti, daje pregled povijesti riječi *zavod* od vremena ilirskoga preporoda početkom XIX. stoljeća naovamo, s tvorbom te riječi i nastankom, opisuje se etimološka veza između pridjeva *lingvistički* i latinskoga *lingua* 'jezik' sa slavenskom riječju od koje je hrv. *jezik*, te, uz opis tvorbenoga gnijezda u kojemu je riječ *istraživanje*, opisuje se etimologija riječi *trag*.

Opći etimološki rječnici – koji široko ili manje široko obuhvaćaju opći jezik – namijenjeni su i stručnoj i široj publici. Hrvatski jezik ima tri takva – veliki Petra Skoka (1971–74), priručni Alemka Gluhaka (1993¹) i srednji četvero autora (Ranka Matasovića, Tijmena Pronka, Dubravke Ivšić i Dujne Brozović Rončević; I(a–nj):2015).²

Slavenski su jezici dobro pokriveni općim etimološkim rječnicima³ –

---

* Ovaj je tekst nastao proširenjem usmenoga izlaganja. U popisu upotrijebljene literature ne teži se sveobuhvatnosti i potpunosti.

¹ Radi se na drugomu, znatno proširenu izdanju. Prvo je imalo 832 stranice, od toga rječničkih 603, s oko 1800 članaka (oko 1100 a.k.). U rukopisu drugoga izdanja po stanju u listopadu 2019., rječnički dio ima 1074 stranice (formata većega nego u prvomu izdanju; više od 2800 a.k.), s oko 2300 članaka (s više od 14000 riječi).

² Hrvatska je građa (i bošnjačka i crnogorska) *pokrivena* u velikom srpskom etimološkom rječniku, koji je do sad obradio slovo A i dio slova B.

³ Neki još nisu dovršeni, na primjer bjeloruski je, s četrnaest knjiga, došao do slova T (azbučni poredak), bugarski, s osam knjiga (u početku u sveščićima) do slova F (azbučni poredak). Slovenski ima rječnik veliki Franceta Bezlaja (I–IV i V kazala, dovršili Marko Snoj i Metka Furlan) te Marka Snoja (tri izdanja); objavljen je pokusni svezak kao najava novoga (Metka Furlan, 2013).

od *državnih* jezika svoj nema još samo makedonski.⁴ Na primjer, u Poljskoj imamo šest poljskih etimoloških rječnika i jedan kašupski (te praslavenski).

Prošlo je već podosta godina od prvoga izdanja priručnoga *Hrvatskoga etimološkoga rječnika*, tekst za novo izdanje podosta je promijenjen u odnosu na to prvo. Ovdje neće biti mnogo velikih jezičnih dubina, bit će zapravo govora dosta i o dijelovima povijesti riječi.

Naziv *etimologija* u relativno nedavnoj prošlosti odnosio se ponajviše na ono što je nama *tvorba riječi* – pa ako vidimo neku knjigu na primjer iz prve polovice XIX. stoljeća da se bavi etimologijom, ona se zapravo bavi ponajviše tvorbom riječi.

Počeci etimologije kakva je danas idu naravno i u antičko vrijeme, i uvijek je bilo tumačenja odakle neka riječ, zašto je takva, povezivalo se slične riječi i pokušavalo objasniti kakve su među njima veze. Ponekad se uspoređivalo i s riječima drugih jezika. Tako je bilo stoljećima. Smatralo se da će takvo etimologiziranje dati iskonsko, prvotno, pravo, istinito značenje riječi, jer novo značenje možda je krivo, pogrešno, neispravno – odatle naziv grč. ἐτυμολογία, s ἔτυμος ‘istinit, prav’ i λόγος ‘riječ’.

Etimologija se bavi promjenama riječi, i to fonetskima, gramatičkima, značenjskima, i to i unutar jezika i u vezi s drugim jezicima.⁵ Za etimologiju su važni i izvanjezični podatci. Ona rekonstruira prethodna stanja neke riječi, *korijena*. Veliki skupovi takvih podataka omogućuju rekonstrukciju dijela rječničkoga sastava onoga što se tehnički naziva *prajezikom* ove ili one jezične srodstvene skupine, porodice, na raznim razinama. Rekonstrukcija daje dakle samo dio slike jezične prošlosti, i to slike moguće i vrlo vjerojatne.

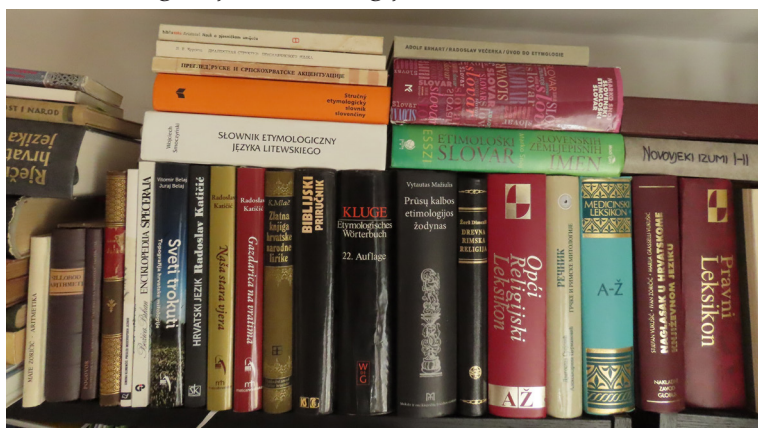
⁴ Makedonski je *pokriven* bugarskim etimološkim rječnikom, u kojemu se lako prepoznaje što je makedonsko.

⁵ No veza s tvorbom riječi i tu je važna, ona se nije izgubila nakon *promjene* značenja pojma etimologije. Od mnogobrojne literature, usp. npr. u nas Babić 1985. A uopće za tvorbu riječi u hrvatskomu, v. Babić 2002.

Prilog 1. Iz etimološke radionice: Skokov rječnik i drugi.

Za upoznavanje osnova etimološke metode mogu poslužiti poredbeno-povijesne gramatike i druga slična djela,⁶ upute u etimološkim rječnicima (i drugima⁷), monografije o etimologiji.^{8,9}

Prilog 2. Iz etimološke radionice: nekoliko etimoloških rječnika i drugih knjiga

⁶ Npr. Ivšić 1971, Jurišić 1992, Kapović 2008 i 2015, Malić 1997, Mihaljević 2002 i 2014, Matasović 2008, i dr.

⁷ Usp. npr. Matasović 2002.

⁸ Evo samo nekih: Birkhan 1985, Brucker 1988, Durkin 2009, Furlan 2013, Илиади 2005, Malkiel 1976 i 1993, Пизани 1956 i Pisani 1967, Večerka i dr. 2006 i dr. Svako su važna načela, koja je sazeo O. Szemerényi, v. Szemerényi 1977 (prije obj. 1962.), Трубачев 1965, Герценберг 1972:44–54.

⁹ V. i Gluhak 2003 članak *Kakva nam etimologija treba*; tamo nešto opsežnija bibliografija.

Etimologija svakako mora biti povezana i s nečim što je oko nas ili što je bila negdanja okolina. Možemo jako lijepo razmatrati porijeklo riječi misleći da je to povezano s nečim drugim, a zapravo ako ne gledamo kontekst, širu okolinu, neka druga područja koja su nam opisana u drugim znanjima – nećemo doznati mnogo.

Evo primjera s porijeklom riječi *kuća*. Da je riječ *kuća* povezana s riječju *kut* – naravno, ne na hrvatskoj razini, nego na dubljoj, praslavenskoj, **kŭtja*, **kŭtv* – to se potvrđuje i time što odgovarajuće riječi nisu proširene u sjevernim slavenskim jezicima, a kada se gledaju arheološki podatci, vidi se da je veza *kuća* – *kut* u tome što je predriječ za *kuća* pridjev ženskoga roda koji je značio ‘kutna’, a potječe iz sklopa koji bismo mi danas rekli ‘kutna peć’. I oni Slaveni koji su imali većinom četvrtaste kuće s kutnom peći imaju odraz praslavenske riječi **kŭtja* (dakle **kŭtja pektv*), a oni drugi, s kućama većinom okruglima s ognjištem, takve kutne peći nisu imali. Sjetimo se i onoga što mi imamo danas u standardnomu jeziku: unutra je *kut*, vani je *ugao* (**oglv*). A i to je pojednostavnjena slika, slika je složenija, no i to ilustrira potrebu uvažavanja širih podataka.

Ima i drugih tumačenja porijekla riječi **kŭtja*, pa ako je i to bilo moguće, može biti i da su se u prošlosti dešavala razna ukrštanja.¹⁰

kùća

Od psl. **kŭtja*: bug. *kŭšta*, mak. *kuća*, sln. *kóča*, slč. dij. *kučka*, r. dij. *kuča*, *kutjá*, *kut'já*, ukr. *kúča*, bjr. dij. *kučka*.

Načinjeno zbirnim sufiksom *-ja* od **kŭtv* “kut”, pa bi prvotno značenje bilo takoreći “kutevlje”. Staro značenje riječi **kŭtja* povezano je s krugom “prostorijski s ognjištem; kuhinja”. U hrvatskom jeziku u pojedinim govorima, na Cresu i drugdje (te na Kosovu, u Srbiji, Crnoj Gori itd.), riječ znači upravo “kuhinja”. Ognjište ili peć smješteni su u *kut* (riječ **kŭtv* označavala je unutarnji *kut*, a vanjski je bio **oglv*). To je značajno pogotovo za zemunice i poluzemunice, koje su bile – na što ukazuju arheološki podaci – nastambe starih Slavena svih osim onih koji življahu na sjeverozapadu slavenskih zemalja (potomci tih jesu govornici današnjih zapadnoslavenskih jezika, u kojima odraza riječi **kŭtja* takoreći ni nema: slovačka je riječ najvjerojatnije, kao i č. dij. *kuča*, posuđenica od drugih Slavena).

Arheološki podaci kažu da su mnogi Slaveni u VI. stoljeću gradili upravo pravokutne zemunice, koje su bile napola ukopane u zemlju. Takve su se kuće mogle naći do XIX. stoljeća naprimjer na Balkanskom poluotoku i u Poljskoj, a u Ukrajini do kraja XVIII. stoljeća.

V.kut.

Prilog 3. Članak *kuća* u *Hrvatskomu etimološkomu rječniku* 1993., str. 356–7.

¹⁰ Ukrštanja mogu biti i u vezi s pučkom etimologijom, to jest s ovakvim ili onakvim govornikovim povezivanjem riječi koje međusobno nisu povezane ni po tvorbi ni po porijeklu. Tako se “tumače” veze na primjer riječi *hodočasnik* i *čast, moral* i *morati, prestiž* i *prestizati, predostrožnost* (za oprez) i *strog, Zagreb* i »*Zagrabi, Mandu!*« (vodu na zdencu, današnjemu Manduševcu).

kūća

Gen.mn. *kūcā*. »Negdašnje je značenje bilo: šator, sjenica, koliba (...)« (RHA). — Usp. *kūcīnī*, *ā,ō*, *kūcīnik* 'dobar domaćin', *kūcīnica*, mlade *kučā-nica*, *kučānstvo*, *kūcēvan*, *kūcīca*, *kučérak*, *kučérīna*, *kūčīšte*, *ōkučīnica*, *pōkučār* i *pokučārāc* 'onaj koji živi povučeno; onaj koji prodaje sitnu robu, torbar, kramar; onaj koji luta od kuće do kuće, bez doma, skitnica', *kūcīti se*, ml. *kūcīti se* (prema glagolima st. -iti), *ōkūcīti se*, *ōkūcīnica*, *pōkūcīstoo* itd. — Usp. i *kuća* kao 'kućna zadruga' do XIX. st. (»sinovi i njihovi nasljednici ostaju u očinskom domu, dok kćeri udajom postaju članovi muževe zadruge«, Heršak Leks.) te 'svi ukućani', 'domaćinstvo' itd.; *vladarska kuća*, *robna kuća* itd.

Od psl. *kōtja: bug. *кѹца*, mak. *куца*, dij. *кашца*, sln. *kōča* 'siromašna seoska kuća', č. dij. (morav.) *kuča*, slč. dij. *kuča* 'kuća, brvnara, bijedna kućica', r. dij. *куча*, *кучма*, *кучьа*, ukr. *куча* 'kokošinjac; svinjac', bjr. dij. *куча*, *кучка*. — Usp. posudnice: iz starijega slovenskoga njem. austrij. dij. *gantsche*; iz mlađega panonskoslavenskoga mađ. *kutyá*; p. st. i dij. *kucza*, umanj. *kuczka* 'slaba seoska kuća, šupa, kokošinjac, svinjac, staja i dr.' ukrašeno s **kuk-* pa je to *kukja 'kup, hrpa', prvotno povezano i s nazivom za stog i sl.

Može biti da je u jezicima u kojima se može vidjeti *kōtjā shvaćeno kao nekadanja zbirna imenica na -ja, dakle kao 'kutevlje'.

Staro značenje riječi *kōtja povezano je s krugom 'prostorija s ognjištem ili pećju' te 'kuhinja'. U hrvatskom jeziku u pojedinim govorima, na Cresu i drugdje (te dalje, na Kosovu, u Srbiji, Crnoj Gori itd.), riječ znači upravo 'kuhinja'. Slična se značenja, i neka bliska njima, nahode i u nekim istočnooslavenskim govorima (od 'kuhinja' do 'dio prostorije blizu peći' itd.), a slična se značenja mogu naći i u tamošnjim odrazima riječi *kōtv.

Ognjište ili poslije peć smješteni su u kut (riječ *kōtv označavala je unutarnji kut, a vanjski je bio *ōgtv); usput budi rečeno, dim je odlazio kroz otvor na krovu (dimnjak je noviji element kuće: od srednjega vijeka). To je značajno pogotovo za zemunice i poluzemunice, koje su bile — na što ukazuju arheološki podatci — nastambe mnogih starih Slavena, i onih iz kultura V–VII/VIII. st. praško-korčacke (otprilike, od rijeke Odre do rijeke Pripjat/Pripjat/Prypjat', »Venedi«) i penjkovske kulture (otprilike, od Moldavije na istok do rijeke Sivers'kyj Donec', »Anti«, osim onih koji življahu na sjeverozapadu slavenskih zemalja (gdje odraza riječi *kōtja ima malo: na primjer, zapadnoslavenske su riječi *kuč-* posudnice, što izravne što neizravne, od drugih Slavena). Također, *kōtja označava kuću na uglove, za razliku od onih okruglih.

Arheološki podatci kažu da su mnogi Slaveni

u VI. stoljeću gradili upravo pravokutne zemunice, napola ukopane u zemlju (SSS). Seobe Slavena koji su imali takve kuće išle su od Ukrajine (dakle od područja onih Slavena koje bizantski izvori nazivaju Antima) prema istočnomu dijelu Balkanskoga poluotoka, dio na zapadni dio te dio uz Dunav na sjever (karta Bapan i dr. 78, usp. i kartu Седов 1979:106). Naravno, u seobama je bilo i valova iz drugih slavenskih područja. — Takve su se kuće mogle naći i do XIX. stoljeća na primjer na Balkanskom poluotoku i u Poljskoj, a u Ukrajini do kraja XVIII. stoljeća. I upravo od takvih kuća s pećju u kutu potječe taj naziv izveden od riječi za kut.

To s ognjištem u kutu potvrđuje se npr. i u mak. dij. (u ok. Soluna) *kōnt*, s članom *kōntu(t)*, mn. *kōntovi* 'sva osnova kućnoga ognjišta' (*sēdna na kōntu* 'sjeo je na ognjište', tj. uz ognjište), *kōšta*, *kōštata*, mn., *kōšti* 'kuća, dom' i 'prostorija u kojoj je uređeno ognjište' (Malecki). Usp. i bug. dij. *кѹм* 'mjesto za sjedenje kraj ognjišta'. A za važnost ognjišta koje određuje prostor, eva jednoga opisa nekadanje seoske kuće iz zaleđa Zadra: *Čadaova kuhinja s ognjištem* — »*vatrenā kuća*« (...) *uza nju stojna kuća prizemnica, podijeljena drvenim oštom na dvije polovine, od kojih su u onoj uređenijoj, zvanoj »kamara«, a u koju ne ulaze životinje, smješteni Donnerovi.*, Vladan Desnica, Zimsko ljetovanje, 1950, 55. — Ili etnološki opis za prostoriju koja se naziva *kuća* npr. u dinarskoj Dalmaciji (u prvoj polovici XX. st.): *Tu u siromašnijih imadu samo dvije prostorije jedna pored druge: t. zo. kuća, vatrenica, ognjenica s ognjištem i soim što pripada u kuhinju* — i soba za počinak, *blagovanje i slič.*, Milovan Gavazzi, Baština hrvatskoga sela, 1991, 21/23 (iz Pregleda etnografije Hrvata, 1940). Usp. i ovo, za kuće od drvene građe, koje većinom imaju dvije ili tri prostorije: (...) *prostor s ognjištem (u novija vremena zamjenjivan štednjakom) — zvan ponajviše kuća, do njega poveću sobu s posteljama, stolom, klupama ili stolicama i s peću od petnjaka* — soba, (prva) (h)iča; često dalje s druge strane uz kuću (kuhinju) još jedna prostorija (komora, zadnja iča, ičica) za spremanje živeža, sprava, pa i za stanovanje ostale kućne čeljadi., isto, 25.

Zato se u *kōtja može vidjeti pridjev, vjerojatno iz sklopa *kōtja pektv 'kutna peć'. Poslije je razvoj bio prema 'prostorija s pećju' i dalje (u nekim se govorima slavenskih jezika izgubila i ta veza s pećju ili ognjištem, pa su riječi počele označavati i obične prostorije, i one za ljude i one za životinje, pa 'brvnara' i dr.). — A kroz vrijeme je razvoj *kuće* bio u Slavena (i drugih naroda) jednostavan: jedna prostorija → dvije prostorije → više prostorija (v. npr. Niederle 1913:720–1 ŽSSI.2 kult., i dr.).

Grijanost kao značajka za naziv takve vrste što se može vidjeti za riječ *kōtja vidi se i u srlat. (*camera*) *camīnāta* 'prostorija koja ima peć, ognjište' (načinjeno od *camīnus* 'peć, ognjište', v.

kamin), pisano i *camnata*. Iz toga je stv. *chemināta*, *chomenāte*, sravnj. *kem(e)nāte* i sl. (danas nj. *Kemenate* 'ložnica, ženska odajna', st. i 'prostorija, soba', 'kuća' i dr., J i W. Grimm DWb), a iz toga su, ovim ili onim putevima, došle riječi značenja 'soba', 'prostorija', 'kabinet' i dr. — npr. sln. *kómnnata* 'spremište', p. *komnata* 'stambena soba u dvorcu, palači' (iz toga istsl.) (a stp. od o. 1400. 'neka posebna zgrada ili prostorija, soba (koja se grije kaminom)', st. i 'soba, spavaća soba; prostorija ili soba koja se grije'), stč. *komnāta* 'soba, spavaća soba', č. *komnata* 'veća, lijepo uređena soba', slč. *komnata* 'bogato, raskošno uređena soba', r. *kómnnata* 'soba; prostorija' (pa npr. *vānnāna kómnnata* 'kupaonica'; *kómnnatka* 'sobica, komorica'), ukr. *кiмнāтa* 'soba' i dr. — Od lat. *caminata* jest i fr. *cheminée* 'soba grijana kaminom', danas u rječnicima 'dimnjak; ognjište, kamin' i dr. (iz toga engl. *chimney* 'dimnjak'). — Usp. u hrv. (Dubrovnik, Čilipi) *komināta* 'dimnjak': *Šve se skupilo okolo »kominas«, da sluša pucketanje suhih grana na ognjištu i jauk vjetra kroz »kominatu«.* Ivo Vojnović, *Stari grijesi*, 1919, 52; ako nije talijanizam, onda je raguzejizam, to jest posuđenica iz južnodalmatskoga. — Usp. i dodatna, zapravo stara značenja (uz obična 'kuća, zgrada, dom') za fr. *la maison* 'prostorija s ognjištem', tal. dij. *la casa* i nj. dij. *Haus* isto.

Za vezu 'kuća'—'jedna prostorija u kući' usp. i kajk. *hiža*, što ima oba značenja; u govorima može biti preciznije 'spavaća soba', 'kuhinja'; u Kajk.rj. 'prostorija; predvorje, soba; ćelija u samostanu; kabina na brodu', usp.: *Vezda pochel je Róbinzon vjze Rédom po Ládje preizkávati. Z-jedne Hije ijfel je vu drugu, z-jednoga Ládjé-poda na drugi, (...)*, J.H. Kampe, Mlaisi Róbinzon..., *Drugi deli, iz nembkoga na horvatki jezik prenešena po Antonu Vranichu, 1796, 173* [f=ž, ff=š]; i u govorima, npr. medimur. *hiža* i 'kuća' i 'soba' (*Mělj su prvju i zóđtu hižu.*; uobičajene kuće u Murskomo Središću imale su »hodnik te lijevo veliku i desno malu sobu. Iz hodnika se ravno ušlo u kuhinju. (...)«, Blažeka–Rob).

Za vezu 'ognjište'—'kuća' usp. i današnju uporabu riječi *ognjište* za 'dom' (npr.: *Bili su protjerani sa svojih ognjišta.*), a usp. i alb. *shtëpi* 'kuća, stan; ognjište' (iz lat. *hospitium* 'boravište, prenoćište, konak', iz čega je i ngrč. *σπίτι* 'kuća'). — Za vezu s grijanjem, v. i *izba, soba*.
 V. kut.

Lit.: Skok II, 221–2 (*kuća*), 133 (*komin*), ERHJ 1, 518 (»Dublja etimologija nije sigurna. Možda je izvedeno od *kōtati 'prikriti, sakriti' (...), a to je vjerojatno u vezi ie. *(s)kēh₁u-t- 'koža' (...) od korijena ie. *(s)kēh₁u- 'sakriti'«, taj je npr. u stv. *hūs* 'kuća', za to v. *hiža*; »Druga je mogućnost (...) s korijenom koji je u stv. *hemidi* 'košulja'«; »Veza s korijenom koji je u *kut* nije vjerojatna zbog naglaska i semantički je nategnuta.«), RHA V, 724–9 (»Korijen vađa da je *kont*, isporodi stvlos. *svokātati*, utisnuti, sahraniti (pogrepsi i uopće sačuvati (...)) rus.

кyтaть, pokrivati, vađa da ne treba misliti na *kut* (vidi ni na rus. *кyчa*, gomila (isporodi češki *skutiti*, zgrnuti)«, 724; samo jedan, srpski primjer sa značenjem 'kuhinja' i podatak da i takvo ima Karadžićev rječnik, 728/9), Hencir 5, 278 (*koťja s *kut*, tj. *koťv), Blažeka–Rob 2014: 147, Tentor 1925–26:208 (*kuća* kao prostorija s ognjištem, i o Niederleovim opisima), Михайлович 1971 (s *kōtati 'skrivati'), Bezljaj II, 52 (*koča*; »*kōtjā brez trdne etimologije; morda izvedeno iz *kōťv*«, tako prije i M. Murko), 61 (*komnata*), Snoj 287 (*koča*), Miklosich 128, Berneker 603, ЭССЯ 12, 70–74 (detaljno objašnjenje veze s *koťv; 73: karta rasprostranjenosti *koťja; za poluzemnice VI–VII. st., po karti Седов 1979:115), Derksen 2008:244 EDSIL (*koťja: »Etymology obscure. To all appearances, the etymon was originally limited to East and South Slavic. See also: *kōtati«), Et.sl.j. stsl. 6, 383–5 (Šarapatková; detaljan pregled obju etimologija, s *koťv i s *kōtati 'skrivati'), Младенов 268 (veza s *koťv), БЕР III, 239–241 (»Дyмaтa ce cpeдa caмo в южнoслaвянcкитe eзици.«; povezuje se s *kōtati, spominje se i veza s *koťv), Machek 304, Brückner 279 (*kuca* 'daščara, koliba, šator', povezuje s *kuk-ja), Sławski III, 310–311 (*kuk-ja), Преображенский 1, 425 (*кyчa*, gen. *кyчyи*, iz csl.; s *кyтaть*, kao Berneker i dr.; Ljapunov s *кyтb*), Фасмер II, 432–3 (*кyт*, *кyтaть*; ne spominje vezu s *koťja), 439 (*кyчyа* 'šator, koliba (od pruča), potleušica', to iz csl. *кošťa* 'šator, sjenica, koliba' < *koťja; Poljanec–Madatova-Poljanec: rus. *кyчyа* »об пl bot kruna, krošnja, lišće; zast. пj šator«), Шанский 8, 464 (K), ЕСУМ 3, 167, Berneker 554 (*komnata*), Ligorio 2014:93 dr. (*komināta* iz južnoga dalmatskoga), Machek 271 (*komnata*), Rejzek 2015:353 (č. dij. *kuća* 'mala primitivni čata' < hš. *kuća* < *kōt-ja, s *koťv), Králik 279 (*komnata*), Sławski II, 4, 387–8 (*komnata*), ЕСУМ 2, 446 (*кiмнāтa*), Kwoka 2010, Бернштейн 2000:144, Małecki 1936:53, Popović 1960:383, Trautmann 1923:145 (*koťja s prus. *pakūnst* 'čuvati', sl. *kōtati, stsl. *svkōtati*, baltoslav. *kuntjō 'čuvam', tj. s ie. *(s)kēh₁u-t-), Седов 1979:115 (za slavenske poluzemnice i nazemne kuće i dr. u VI–VII. st.), Седов 1982:14–15 (slična karta, za 3.č.I.tis., za istočno-slavenski prostor), Баран–Козак–Терпиловский 1991:78 (karta s označenim slavenskim prostorima s poluzemnicama s pečju, poluzemnicama s ognjištem, drugim tipom kuća s pečju i s nadzemnim kućama), Moszyński 1929:459–484 KLS-I (o izgledu slavenskih kuća), Нидерле 1954:102–4, St. staroz. sl. I, 184–8 (čl. Будynki mieszkalne), Слав.древн. 2, 116–117 (o prostoru doma), Слов.мнт.енц.р. 321–3 (čl. *Кyчa*, aut. А.А. Плотникова), Веранová 1988:188–199 (o obliku slavenskih kuća i o njihovoj grijanju), Журавлев 1996:129–130 (»*koťja, очевидным образом связанное со словом *koťv 'внутренний угол, угол в помещении'«, peć u kutu značajna za zemunice i poluzemnice; o odnosu prema *justvba i dr.), Goss 2020:191 (pravokutne zemunice; na str. 104: o *koťv u vezi i sa stambenim kućama i svetištima i toponimima *Kutina*, *Kutjevo* itd. te poimanjem *Roma quadrata* itd.), Pokorný 752 (*koťja pod ie. *(s)kēh₁u-), ЕПЕС 281–4 (pregled ie. naziva za kuću, dom i njihove dijelove: krov, pod itd.), Orel 1998:438 AED (*shtëpi*), Μεγαμπελιτης 2002:1637 (σπίτι), Heršak Leks. 123.

Prilog 4. Članak *kuća* za novo izdanje.

Riječi koje nas okružuju dolaze iz raznih izvora. Jedne su izvedene od naših vlastitih, neke su posuđenice, neke su učinjene po tuđemu uzoru i naravno, tu su i kombinacije tih triju mogućnosti, i drugoga.

Prilog 5. Iz etimološke radionice: nekoliko etimoloških rječnika.

I evo, s ovom *proslavom, obilježavanjem* – o trima riječima u našem imenu *Zavod za lingvistička istraživanja*.

Zavod

Riječ *zavod* proširila se u drugoj polovici XIX. stoljeća sa značenjem »mjesto, gdje se odgaja, pripravlja, sprema, uči i slično; ustanova, institut«, to je »danas najobičnije značenje« (RHA).¹¹ Tako će se tom općom riječju zvati konvikt, gimnazij, licej, razne škole (zbog škole, Narodni zemaljski glasbeni zavod u Zagrebu, od 1895., danas Hrvatski glazbeni zavod), sjemenište, internat, fakultet, konzervatorij, akademija znanosti; zavodi su i kazalište, muzej, matice (hrvatska, slovenska i druge), zoološki vrt; to su i bolnica, ljekarna; svjetlopisni zavod (fotografski studio); pogoni i tvornice itd.

¹¹ U RHA dana su, s primjerima, četiri značenja riječi *závod*, ovako: »mjesto, u kojem se zavodi, t. j. zahodi, zastrani, zabludi; mjesto na zavoje; labirint«, »isto što zavoj, zavijaće; bludna, himba, lukavost«, »isto što obilazak radi omeđavanja zemlje ili posjeda (...); stari tehnički termin za među, granicu, kotar« te »mjesto gdje se odgaja (...).«, RHA XXII, 1975:588–9.

Zavodi su danas i dijelovi instituta, fakulteta (npr. Matematički odsjek Prirodoslovno-matematičkoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu ima osam zavoda: Z. za matematičku analizu, Z. za računarstvo, Z. za topologiju itd.; Agronomski fakultet u Zagrebu ima Z. za herbologiju, Z. za mljekarstvo, Z. za pedologiju itd.), bolnica (npr. Klinički bolnički centar Zagreb ima Klinički z. za patologiju i citologiju i dr.) i dr. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti ima više zavoda (npr. Jadranski z., Z. za istraživanje korozije i desalinizaciju u Dubrovniku, Z. za ornitologiju, Z. za povijesne i društvene znanosti u Rijeci, Z. za znanstveni i umjetnički rad u Đakovu, Zavod za lingvistička istraživanja i dr.). Tu je i ustanova Nastavni zavod za javno zdravstvo dr. Andrija Štampar (osnovan 1947. kao Higijenski zavod), tu su županijski zavodi za javno zdravstvo. Također, imamo Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Državni hidrometeorološki zavod, Državni zavod za statistiku, županijske zavode za prostorno uređenje (uočimo niz *republika (Republika Hrvatska) – županija – općina, grad* prema nizu s drugačijim početkom *državni – županijski – općinski, gradski*), Hidrografski zavod u Puli, Zavod za vještačenje, profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom itd.

I zgrada Knjižnice Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, gdje se na ovoj proslavi nalazimo, bila je *zavod*. Na južnu stranu od zgrade Akademije, na ledini koja se onda zvala Novi trg pa Akademički¹² – danas je to Strossmayerov trg – izgradili su 1883/4. arhitekt Herman Bollé i graditelj Matija Antolec zgradu Lučbenoga zavoda Kraljevskoga sveučilišta Franje Josipa I. Zavod je bio osnovan po uzoru na sveučilišni kemijski institut u Grazu i Budimpešti. Knjižnica je tu od 2003., kada su se iz te zgrade Zavod za analitičku kemiju i Zavod za organsku kemiju Kemijskoga odjela Prirodoslovno-matematičkoga fakulteta preselili u nove prostore, na Horvatovcu.

---

¹² A Ulica Matice hrvatske bila je nastavak Ulice Matije Petra Katančića.

Prilog 6. Zgrada kemijskoga zavoda 1884./85.

Prilog 7. Zgrada kemijskoga zavoda koju godinu poslije.

Prilog 8. Zgrada Knjižnice Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, snimljena 15. X. 2019.

Riječ *zavod* imamo u imenima onoga što bi se u prošlosti svrstavalo u novčarske i druge zavode – Hrvatski z. za zdravstveno osiguranje, Hrvatski z. za mirovinsko osiguranje. Također, imamo Hrvatski zavod za za pošljavanje. Tu su i nekadanji osiguravajući zavodi (*oz*, i *DOZ*, za Državni osiguravajući zavod, 1945–1970, odonda Croatia osiguranje; poduzeće osnovano 1884. kao osiguravajuća zadruga Croatia). Nekad se i banke nazivalo zavodima (novčarskima). I tiskaru se moglo nazivati tipografskim zavodom i slično; Grafički zavod Hrvatske nastao je 1874. kao Tiskara Narodnih novina, to je od 1945. Nakladni zavod Hrvatske, od 1951. tiskara Grafički zavod Hrvatske, poslije i izdavač). Nekadanja agencija za propagandu Ozeha, nastala 1945. (a *ugašena* 2000.), u svojem imenu ima skraćenicu za riječi *oglasni zavod Hrvatske*. I neka su poduzeća, pogoni i tvornice u svojim imenima ili opisima svojega djelovanja imala riječ *zavod*.

Isprva se u našim tekstovima pojavljivala riječ *zavedenje*, preuzeta iz ruskoga (i/ili iz slavenoserpskoga), usp. npr.: *Ali odkuda che sze imati takovi sveshteniczi, gde nije bilo javnih zavedeniah (obchinzkih uchilisch)?*, Danicza

Horvatzka, Slavonzka y Dalmatinzka I:20, 23. Szvibnya 1835., 79; *Nu zraci blagodatnoga sunca sinuše pod blagom austrianskom šibikom i po Dalmaciji, te to većma raztěrivaju mrak gluposti u narodu. Od nekoliko godinah nahode se po svih gradovih i poglavitih městih normalna učilišta za obučenje malahne dčce; nu u tih se školah predmeti na italianskom jeziku predavaju, (...). U Zadru ima liceum s c.k. konviktom, gimnazie su u Zadru, Splētu i Dubrovniku. Bogoslovia predava se u arcibiskupskom sěmeništu zadarskom. – Za izobraženje budućega gerčkoga klera osnovano je g. 1834. c.k. klerikalno zavedenje (ustav) u Šibeniku, u kom 20 mladićah (...) razne nauke na maternjem jeziku počerpavaju., Danica ilirska V(1839):25, 25.VI.1839, 99 [očito ustav za 'ustanova']; (...) promislimo samo, kako u ostalih pokrajinah velikoga carstva i u istih onih, gđe su najprostii naravni proizvodi maćušnom rukom puku poděljeni, zavedenja i društva svake vërsti k unaprědjenju gospodarskih i oběrtnostnih svèrhah svojim iztraživanjem i svojim marljivim sudělovanjem i uputjivanjem na čudnovati način blagostanje razprostiru., Danica ilirska VI(1840):45, 7.XI.1840, 178; *Ove institucije jesu plod što slovjenskoga, što germanskoga duha. Kô što ćemo odmah viditi: Hrvatska uživoa- la je sva ona slobodoumna zavedenja, koja niknuše iz slovjenske obitelji, občine i župe, kô što i ostale zemlje slovjenske, prije nego li se što čulo o Ugarskoj, i prije nego li s njom dodjè u ikakov doticaj. Što se ove institucije u nekijh zemljah slovjenskih izgubiše, (...), razloge nam pokazuje poviest onih zemálj., Franjo Račk- ki, Odlomci iz državnoga práva hrvatskoga za narodne dynastie, u Beću 1861, 81.**

Uskoro se pojavljuje i riječ *zavod*, i s vremenom se upotrebljava sve češće; usp. npr.: *Postarii ljudi sude i o mogućnosti i valjanosti takova zavoda, mnogo razgovaraju; (...). [o teatralnomu društvu], Danica ilirska VI., 27, 4. Serpnja 1840, 106; Kolegia francezka brojaše god. 1814. do 21 katedre, a god. 1831. imadjaše ih 24, koi broj sve dosada trajaše. Nu sve te katedre postadoše samo zato, što se iznadje, da su veoma potrebite; jerbo zavod svake nove znanosti postao je posao narodni, pače europejski, u kolegiu bo francezku istim načinom kao i u sve velike naučne ustave [ustanove] u Parizu dolaze u naše vrěme, kao i u srědnjem věku, poslušaooci od svih narodah, počem se dostojno s pohvalom reći može, da se kolegia francezka providjuje sa poslušaooci iz čele Europe., Danica ilirska VI(1840):33, 15.VIII.1840, 130; U širjem smislu imenuju se narodni svi oni zavodi i ustavi [ustanove i dr.], kojih je svèrha izobraženje, blagostanje, ili drugo koje občinsko dobro naroda, i koje čelomu narodu korist donose, kao što su: narodne učionice, narodna stanja, narodna banka, narodni muzej itd., u drugom ogledu takodjer narodno kazalište i narodne novine, ako nastoje izobražavati naravi i jezik, prosvětjivati i izjasnjivati misli mladoga kojega naroda, braneći zajedno njegove koristi, čega radi i zalsužuju město medju narodnimi učionicami., Kolo I(1842), 139, čl. Lubor Travnicki, Još něšto o narodnom balu; Mi Iliri u rodoslovnom smi-*

slu čitamo, mislimo, učimo se i toga se načela dâržimo: da narod samo onda pravu i dugotrajnu sreću stići može, ako se u njem upoznanje samoga sebe probudi, i ako se izobrazjenost, na rodoljublje oslonjena, razvije. Za tu svârhu radismo dosada: to nam kažu pisma, to svêdoče novine naše, koje su nam političku znamenitost dale, to svêdoče drugi zavodi, i politički i literarni naš život, koj je od razvitja narodnosti po nas probudjene nastao... – Kolo II(1843), 110, čl. Lj.[udevit] [Farkaš] Vukotinović, Ilirisam i kroatizam; A Rimljani opet sami, kamo god dopirahu, pod pobêdonosnim svojim mačem u zemlje osvojene uvodjahu i svoje zavode i zakone, koje su prie toga sâmi od Gèrkah dobivali., Kolo IV(1847), 29, čl. Ljudevit Štur, Život narodah; Institut, n. zavod (zavedenje); Instituts- (in Zus.) zavodni; Institutsdirektor, m. ravnatelj zavoda; (...), Bogoslav Šulek, Deutsch-kroatisches Wörterbuch I, 1860, 719–720; Ja sam njekeje pogreške tek nedavna, pošto je „životinjarstvo“ već i razposlano naknadno tiskati dao i dotičnim zavodom poslao, ta se gg. profesori umoljavaju, da njihovim nastojanjem učenici zamiene posljednji list, (...), s poslanimi podpunijimi „izpravci“., Josip Torbar, bilj., Književnik I(1864):1, 150; To čini, da su zavodi za učiteljsko naobraženje svake godine sve to prazniji., Vienac III:4, 28. siečnja 1871., 64; Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti držala je dne 9. studenoga svoju ovogodišnju svečanu sjednicu. Predsjednik Dr. Fr. Rački spomenu (...) teškoće, koje djelovanju znanstvenoga zavoda na putu stoje, (...), Vienac III:46, 18. studenoga 1871., 744; Izkaz troškovah za unutarnje uredjenje i shodno udešenje zemaljske ludnice za 80 dušah. 1. Za unutarnje uredjenje prostorijah za ravnateljstvo i upraviteljstvo zavoda 2.100 fr. (...), Dnevnik Sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije (...) godine 1868.–1871, 324; Bogoslovni zavodi, koji stoje izvan sveze sveučilišne: Katoličko-bogoslovni fakultet u Salzburgu, Olomucu, Evangeličko-bogoslovni fakultet u Beču, Židovsko-bogoslovno obrazovalište (zavod rabinatski), Dêržavo-zakonski list za kraljevine i zemlje zastupane u vieću carevinskom, u Beču 1874, 63; Zavod, hist. stat. merc. Institut, Etablissement, Anstalt, tal. stabilimento; dobrotvorni zavod, stat. Wohltätigkeitsanstalt, tal. stabilimento di beneficenza; obrazovni, obrazujući zavod, Bildungsanstalt, tal. istituto di coltura, Bogoslav Šulek, Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenoga nazivlja (...) II, 1875, 1334; Statistika vjeresijskih zavoda / Statistik der Credit-Institute za godine 1847–1877, izd. Statistički ured kr. dalm. hrv. slav. zemaljske vlade, 1879; Te godine [1537.] postane (...) sveučilišnim učiteljem (...). Grbić je u Tübingenu predavao latinski i grčki, pa se ondje i oženio. Kad mu je doskora umrla žena, preuzme on zavod »Martinianum« za siromašne djeke kao »magister domus«, Franjo Bučar, Povijest hrvatske protestantske književnosti za reformacije, 1910, 66; Pošto mi imamo toliko gluhonijeme ženske djece, bilo bi vrlo nužno, da mi imamo dva zavoda to više, kad sam rekao, da imamo preko 600 (...) za školu sposobne gluhonijeme djece. U jedan zavod ne može se

smjestiti 600 učenika, jer ih mora biti što manje na okupu, da se mogne lakše s njima raditi (...). Antun Cuvaj, Građa za povijest školstva kraljevinâ Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas 11, 1913, 907; *Imenovani su: Pleše Mihovil, profesor kr. muške učiteljske škole u Petrinji, profesorom istoga zavoda u VII. čin. razr. extra statum*, Nastavni vjesnik XXVI(1918), 63. I u slovenskom je jeziku takvo *závod* 'ustanova, institut'.

Narodne riječi imaju drugačije značenja, npr. hrv. *zavod* 'ograda, međa',¹³ ¹⁴ sln. *závod* 'šumska čestica, mlad nasad, lovački revir; dio šume predviđen za krčenje paljenjem' i dr.

Za ustanove i drugo jasno je povezivanje *zavesti* – *zavedenje*, *zavesctú* – *zavedénie*, pa se lako dolazi i do tvorbe *závod*, prema *zavòditi*, npr. *zavoditi*, *uvoditi spis, ispravu, predmet...* u registar i dr., usp. i *voditi posao*.

Za glagol *zavesti* u vezi sa školom (dakle s učnim zavodom) usp. npr.: *Samo u Kotoru imaju četiri klasse normalnih školah, godine 1818. zavedene, u koji se ove godine uči 206 muške djetce i 79 djevojčicah.*, Danica ilirska IV(1838), 22.IX.1838, 151.

Usp. ovo, sa *zavesti* i *zavod*:

Radit će se, da se zavede banka i drugi podobni zavodi; da se ustanovi novčana i finacialna sistema, kao i da se otvore glavnice, koje će umnožati izvore materialnoga bogatstva (...)., [Ivan Franjo Jukić], Državne uredbe u turskom carstvu, 97, Bosanski prijatelj III(1861); *Piše nam učiteljica iz nekoga hrvatskoga grada: »Pozivlju me odvoješnji gradjani, da zavedem zabavište, a oni da će mi biti na ruku u tom poslu. Učinit ću po svoj prilici; al da znate, čega se bojim? Neimamo i neznamo za zabavište ni jedne jedite hrvatske rieči! (...)*«. *Javljam ovo gospodi pedagogom, koji kad govore o zabavištu, nadimlju se strašno, mislio bi, Bog zna, koliko su učinili za taj zavod, o kom, kako sami vele, visi bolja budućnost pučke škole i prosvjete!*, Vienac III:6, 11. veljače 1871., 96; *Zavesti, stil. verführen, tal. sedurre; zavesti zavod, stat. gründen, errichten eine Anstalt, tal. stabilire, fondare un istituto*, Bogoslav Šulek, rječnik zn.naz. II, 1333. I ovo, sa *zavoditi*: *Sam Luther je svakako nastojao nagovarajući i obučavajuć, da se zavode i podižu učionice za mladež umjesto dojakošnjih manastgirskih učilištah.*, Mijat Stojanović, Crtice iz povjestnice pedagogike, 1865, 23; *Sve škole sbornih crkvah, škole manastirske itd. neka se uzdrže, podpomažu i povećavaju; po većih mjestih, gdje još neobstoje, neka jih zavode predstavnici, opati itd.* [zaključci sinoda u Solnogradu=Salzburgu 1529.], isto, 19.

¹³ Npr. u ruskim narodnim govorima u takav skup značenja za *zavód* imamo 'imovina, stvari', 'obrtnikov alat i drugi pribor', 'posao' i dr., СРНГ 9, 322–3.

¹⁴ V. bilj. 11.

Polazište je dakle ruska riječ *заведѣние* ‘zavod, ustanova, institucija’ (imamo ju zapravo samo u opisnim sklopovima, npr. *учебное з.* ‘škola, učilište’, *высшее учебное з.* ‘viša škola’, *лечебное з.* ‘zdravstvena ustanova’ i dr.). Tu je onda još i riječ *завод* ‘tvornica’, kakva se onda, pogotovo poslije II. svjetskoga rata, pojavljuje u nas u imenima tvornica, pogona i sl. Ruska riječ *заведѣние* dobila je značenje ‘osnivanje’ pa ‘ustanova’ koncem XVIII. st., a *завод* upotrebljava se za radionice, manufakture i sl. otprilike od početka XVIII. st. (od vremena cara reformatora Petra Velikoga), poslije i za tvornice (usp. i *заводский* ‘tvornički’, *заводной* ‘tvornički radnik’) – pa je iz toga č. *závod* ‘tvornica’, i trag je toga i u p. *zawód* ‘profesija, poziv’, *zawodowy* ‘profesionalni, stručni, strukovni, sindikalni’, *zawodowiec* ‘profesionalac’ (a usp. i druge unutarpoljske grane: *zawody* mn. ‘natjecanje’, *zawodnik* ‘natjecatelj’, te *zawodzić* ‘iznevjerivati’).

Tu je i utjecaj njemačkoga jezika, gdje imamo *Anstalt* ž. ‘ustanova, zavod’, prema *anstellen* ‘poredati (se), stati u red; izvesti, izvoditi itd.’.

Prije se mislilo da je riječ *zavod* za ustanove i dr. preuzeta, kao i mnoge druge riječi, iz češkoga jezika (gdje se *závod* odnosi na tvornice i poduzeća; druga pak je riječ, iz drugoga grananja, *závod* ‘trka’, usp. p. *zawody*), no vidimo da se do te hrvatske riječi došlo nekolikim putevima.

Lingvistički

Riječ učena i europeizam *lingvistika* dala je u jednomu smjeru u nas pridjev *lingvistički*, a iz drugoga smjera ona u latinskomu jeziku za polazište ima imenicu *lingua* ‘jezik’. Jedan je stariji oblik u latinskomu bio *dingua* (imali bismo utjecaj glagola *lingō* ‘ližem’).

Raznolikost riječi za ‘govorni jezik’ i ‘jezik u ustima’ – koja se značenja po pojedinim jezicima isprepliću – ne omogućuje nam da ustanovimo jedinstvenu rekonstruiranu indoevropsku riječ; naime, imamo arijsko **jihvā* (s raznim preinakama u indoarijskim, iranskim i nuristanskim jezicima), armensko *lezu*, romansko/latinsko *lingua*, keltsko **tang^wāt-* (ujednačenjem od **dang^wāt-*), germansko **tungōn*, toharsko **tanku* itd. U jezicima najbližima slavenskima, baltijskima, imamo litav. *liežūvis* ‘jezik u ustima’ (*kalbà* ‘govorni jezik’; latvij. *mēle* ‘jezik u ustima’, *valoda* ‘govorni jezik’), prus. *insuwis* [inzuvis]. Za slavensko **ęzykw* i prus. *insuwis* te litav. **inžūvis* (na što je utjecao glagol *liežti* ‘lizati’, pa odatle *liežuvis*, usp. lat. *lingua* – *lingō*, tu je ie. **leiǵh-* ‘lizati’) prepoznaje se baltoslav. **inžū-*, **inžuv-*¹⁵. Obično se polazi od indoevropskoga **d^hǵh-*.

¹⁵ Detaljnije u Mažiulis 2013:303 te u drugim etimološkim rječnicima.

Od psl. *ęzykъ (*językъ) (a.p.a): stsl. *językъ*, bug. *език*, mak. *јазик*, dijal. (zap.) *јазик*, *јозик*, *јазик*, (Ohrid) *ѣзик* itd. (ti mak. oblici preko *јозик), (ist.) *језик*, *език*, (kukuški kraj u Grčkoj, *Κιλκίς/Κυκουш*) *изикъ*, (solunski kraj u Grčkoj) *ензикъ*, (Visoka/Όσσα, solunski kraj) *инзикъ*, *инзикъ*, hrv. čak. *jazik* (s *ę* > *a* iza *ž, š, j, i* u nekim govorima s premetanjem *zajik*), sln. *jęzik*, gen. *jęzika*, č., slč., gluž. *jazyk*, dluž. *język*, polap. *jozëk*, p. *język*, kaš. *jazëk*, slovin. *jãzëk*, r., bjr. *язык*, ukr. *язык*.

Prilog 9. Riječ za jezik u slavenskim jezicima.

Međutim, polazište bi za slavensko *ęzykъ u indoevropskomu bilo **ǵheu-*, starije **ǵheux-* ($x=h_2$ u drugačijem zapisu), s daljnjim **ǵhwā-* (koje je u slav. *zvati, *zъvati), **ǵhū-* itd. Možda su se u prošlosti dogodila ukrštanja s nekim **dnǵh-* ili čim sličnim, čemu se ne može ući u trag.

Za slavenski se može pomišljati da početno **ę-* nije ie. **en-* 'i', nego da je to neki slabo sačuvan, upravo nesačuvan korijen **en-*, st. **ǵen-* 'govoriti', koji bi se potvrđivao starijim, predindoevropskim stanjem.

Iz toga pomalo razbarušena i kratka pregleda vidi se daleka i duboka srodstvena veza između *lingua* (*lingvistika*, *lingvistički*) i *ęzykъ (*jezik*).

Istraživanje

Tvorbeni je lanac jednostavan: *trag* – *tražiti* – *istražiti* – *istraživati* – *istraživanje*.

Bogato je gnijezdo toga *trag-*, tako imamo primjerice još i *potraga*, *potražiti*, *potraživati*, *potraživanje*, *potražni*, *potražnica*, *potražnja*, *potražitelj*, *potražiteljica*; *pretraga*, *pretražiti*, *pretraživati*, *pretraživanje*, *pretraživač*; *zatražiti*; *istraga*, *istražiti*, *istraživati*, *istraživanje*,¹⁶ *istraživač*, *istraživačica*, *istražni*, *istražljiv*, *neistražljiv*, *istražitelj*, *istražiteljica*; *otraga*; *straga*, *odostrag(a)*, *odostražni*; *stražnji*, *stražnjica*; *natrag*, *natraške*, *natražni*, *natražnjak*, *natražnjaki*

¹⁶ Zanimljivo je kako su *istražiti*, *istraživati*, *istraživanje* dobili i nešto slabija značenja – u vezi s *pretraživanjem*, *pretraživačem* preko računala – pa takvo *istraživanje* opisuju i površno prelijetanje, brskanje po svakojakim podacima.

nja, natražnjaštvo; traga 'rod; pasmina' itd.

Sama pak praslavenska riječ *tragъ ima odraze (i izvedenice) u južnima slavenskima jezicima¹⁷ i oni znače upravo to, 'trag, slijed' (te npr. 'rod; pasmina'), a jedina je srodnica u sjevernima samo kašupsko *tragi, trogi* 'natrag'¹⁸ i slovinsko (na istoku) *trāhī*.

Za indoevropsko se vrijeme pretpostavlja da je tu **trāgh-* 'vući, pokretati, trčati', koje je još u lat. *trahere, trahō* 'vući, poticati, tjerati'¹⁹ (od toga su rumunj. *trage*, veljot. *truvar*, tal. *trarre, tràggo*, sardin. *traere*, furlan. *traì*, fr. *traire*, okcitan. *traire*, katalon. *traure*, šp. *traer*, port. *trazer*, tih i drugih značenja), kelt. **treget-* 'noga, stopa' (irski *traig*, kimr. *troed*, breton. *troad*, korn. *troos*, gal. *treide*), german. (got. *þragjan* 'trčati'; također german. *prahilaz 'sluga': stordij., island. *þræll*, farer. *trælur*, norv., dan. *træl*, šved. *träl*, stvisnjem. *dregil*) i dr.

No u indoevropskomu je korijenu nemoguć oblik *T-Dh* ili *Dh-T*,²⁰ pa se može pomišljati na ukrštanja sa sličnim korijenima ili možda na strukturu **trā-* 'preko' (starije **trex-*, u drugačijemu zapisu **treh₂-*) + neki reducirani korijen **gh...* ili kakav sličan, koji nam je ostavio samo takav malen trag možda neke dublje jezične dubine.

¹⁷ U slovenskome malo, u Dolenjskoj i na zapadu, »verjetno sled uskokov«, France Bezlaj.

¹⁸ Te riječi nema u rječniku kašupskih govora Bernarda Sychte ni u kašupskom etimološkom rječniku Wiesława Boryśa i Hanne Popowske-Taborske.

¹⁹ Iz kruga latinskih riječi imamo posuđenice primjerice *trakt, traktat, atrakcija, atraktivan, kontrahirati, kontrakt, kontrakcija, distrakcija, suptrakcija, suptrahend, apstrahirati, apstrakt, apstrakcija, apstraktan, traktor* itd., a od naših romanizama u krug latinskoga *trah-*, *tract-* spadaju primjerice *tretirati, tretman, maltretirati, portret, trasa* itd. — Usput budi rečeno, upravo tračak traga latinskoga *tractātus* imamo u riječi NATO, što čitamo upravo tako, i u čemu je englesko *North Atlantic Treaty Organization*, što je nama Sjevernoatlantski savez, gdje je *treaty* 'ugovor', a to je, preko srednjoengleskoga *trete(e)*, preuzeto iz (staro)francuskoga *traité* i/ili anglonormanskoga *treté*, što je od *tractātus*.

²⁰ T oznaka za bezvučni suglasnik (*p, t, k, k', k^w*), D za zvučni i Dh za zvučni aspirirani.

Literatura

- Babić, Stjepan. 1985. Etimologija i tvorba riječi u etimološkim rječnicima. Prir. Deanović, Mirko. *Zbornik u čast Petru Skoku*. Zagreb: JAZU, 65–69.
- Babić, Stjepan. 2002. *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku*. Treće, poboljšano izdanje. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Nakladni zavod Globus.
- Barić, Eugenija i dr. 2019. *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Birkhan, Helmut. 1985. *Etymologie des Deutschen*. Bern – Frankfurt am Main – New York: Peter Lang.
- Brucker, Charles. 1988. *L'étymologie*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Durkin, Philip. 2009. *The Oxford guide to etymology*. Oxford: Oxford University Press.
- Furlan, Metka. 2013. *Novi etimološki slovar slovenskega jezika. Poskusni zvezek*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.
- Герценберг, Леонард Г. 1972. *Морфологическая структура слова в древних индоиранских языках*. Ленинград: Издательство «Наука», Ленинградское отделение.
- Gluhak, Alemko. 2003. Kakva nam etimologija treba. *Filologija*, 40, 41–64.
- Hencir = *Hrvatski enciklopedijski rječnik*. 2002. Prir. Matasović, Ranko; Ljiljana Jojić. Zagreb: Novi Liber.
- Илиади, Александр И. 2005. *Основы славянской этимологии*. Киев: Издательство «Довіра».
- Ivšić, Stjepan. 1970. *Slavenska poredbena gramatika*. Zagreb: Izdavačko poduzeće »Školska knjiga«.
- Jurišić, Blaž. 1944/1992. *Nacrt hrvatske slovnice I: Glasovi i oblici u povijesnom razvoju* (pretisak). Prir. Babić, Stjepan. Zagreb: Matica hrvatska.
- Jurišić, Blaž. 1948/1992. *Nacrt hrvatske slovnice II: Tvorba imenica u povijesnom razvoju* (pretisak). Prir. Babić, Stjepan. Zagreb: Matica hrvatska.
- Kapović, Mate. 2008. *Uvod u indoeuropsku lingvistiku. Pregled jezika i poredbena fonologija*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Kapović, Mate. 2015. *Povijest hrvatske akcentuacije. Fonetika*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Malić, Dragica. 1997. Povijesne jezične promjene. *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga, 601–634.
- Malkiel, Yakov. 1976. *Etymological dictionaries: A tentative typology*. Chicago – London: The University of Chicago Press.
- Malkiel, Yakov. 1993. *Etymology*. Cambridge – New York – Melbourne: Cambridge University Press.

- Matasović, Ranko. Etimologija. U knj. Hencir 2002.
- Matasović, Ranko. 2008. *Poredbenopovijesna gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Mažiulis, Vytautas. 2013. *Prūsų kalbos etimologijos žodynas*. Antrasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
- Mihaljević, Milan. 2002. *Slavenska poredbena gramatika. 1. dio: Uvod i fonologija*. Zagreb: Školska knjiga.
- Mihaljević, Milan. 2014. *Slavenska poredbena gramatika: 2. dio: Morfologija, prozodija, slavenska pradomovina*. Zagreb: Školska knjiga.
- Pisani, Vittore. 1967. *L'etimologia: Storia – questioni – metodo*. Seconda edizione riveduta e accresciuta. Brescia: Paideia.
- Пизани, В. [V. Pisani]. 1956. *Этимология: история – проблемы – метод*. Перевод с итальянского Д.Ф. Розенталя. Под редакцией и с предисловием В.И. Абаева. Москва: Издательство иностранной литературы.
- RHA XXII, 1975. = *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Dio XXII: 1. zaklapača – 1. zlotvor*. Obradili J. Jedvaj; S. Mušulin; J. Nagy; S. Pavešić; S. Pavičić; S. Pelz; P. Rogić; M. Stojković; S. Živković. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. [*zavod* obradio Marijan Stojković, *zavede* Josip Jedvaj.]
- СРНГ 9, 1972. = *Словарь русских народных говоров 9: ерепень — заглазеться* [Главный редактор Ф.П. Филин (...)] Ленинград: Издательство «Наука», Ленинградское отделение.
- Szemerényi, Oswald. 1977. Principles of etymological research in the Indo-European languages. Prir. Schmitt, Rüdiger. *Etymologie*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 286–346.
- Трубачев, Олег Н. 1965. [osvrt na članak] O. Szemerényi, Principles of etymological research in the Indo-European languages (...). *Этимология 1964*, Принципы реконструкции и методика исследования (отв. ред. О.Н. Трубачев), 344–345.
- Trubačev, Oleg N. 1991. Slavische Etymologie gestern und heute. *Wiener Slavistisches Jahrbuch*, 37, 197–212.
- Večerka, Radoslav, a kolektiv. 2006. *Uvedení do etymologie: K pramenům slov*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

О слове *zavod*

Резюме

В статье даются основные данные о принципах этимологии и несколько данных об этимологии и истории хорватских слов *zavod*, *lingvistika/lingvistički*, *trag/istraživanje*. Показывается, что в истории слова *zavod*, в первой половине XIX века, кроме внутрехорватского развития, важную роль имели русский и чешский язык. Как иллюстрация этимологии, здесь данна статья *kuća* < праслав. *kotja 'дом', которая будет в новом издании хорватского этимологического словаря автора (первое было в г. 1993); в этой статье даются ширшие данные, также этнографические и археологические, чем показывается важность и внелингвистических данных.

Ključne riječi: etimologija, hrvatske riječi *zavod*, *lingvistički*, *istraživanje*, *kuća*

Ключевые слова: этимология, хорватские слова *zavod*, *lingvistički*, *istraživanje*, *kuća*

